

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Inkluderande stadsrum som grund för den demokratiska staden

- en explorativ studie

Karolina Wingård

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2019

Inkluderande stadsrum som grund för den demokratiska staden – en explorative studie

Inclusive public space as a base for the democratic city – an exploratory study

Karolina Wingård

Handledare: Karl Lövvie, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Gunilla Lindholm,, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Omslagsbild och övriga foton: Karolina Wingård

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: demokrati, medborgare, offentlighet, stadsplanering, appropriering, territorialitet, stadsrum, exkluderande design, medskapande processer

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Abstract

This essay addresses the urban space as a democratic arena, where citizens have the right to take place and express themselves. Free access to these sites should be a basic right for every citizen. However, urban planning is a balance between openness and security. It is also governed by attracting the right people to be willing to invest, whom who can raise the tax base and, avoid the city's stagnation. By explaining the conditions for life in between the houses and showing examples of living urban spaces, the discussion shows how we, in the role of part of a physical planning sector, can relate to our task. A work that can benefit an inclusive city life in a democratic city and inspire more people to participate.

Sammanfattning

Uppsatsen är en studie av litteratur som behandlar stadsrummet som en demokratisk arena, där medborgare har rätt att ta plats och komma till uttryck. Fri tillgång till dessa platser skall för varje medborgare vara en grundläggande rättighet. Dock är stadsplanering en balansgång mellan öppenhet och trygghet. Den styrs även av att locka till sig de människor som kan höja skattebasen att vilja investera i staden och undvika stadens stagnation. Genom att redogöra för förutsättningar för livet mellan husen och visa på goda exempel av levande stadsrum vill diskussionen påvisa hur vi i rollen som del av en fysisk planeringssektor kan förhålla oss till vår uppgift. Ett arbete som kan gynna ett inkluderande stadsliv i en demokratisk stad och inspirera fler att använda gatorna mer.

Tack till;

- *Karl, för uppmuntran och givande samtal under handledningstillfällena.*
- *Jacob, för engagerat läsande och viktiga kommentarer.*
- *Kajsa, för lunchdopp.*

Innehåll

1. Inledning	6
1.1 BAKGRUND	6
1.2 SYFTE OCH MÅL	7
1.3 FRÅGESTÄLLNING	7
1.4 MATERIAL OCH METOD	8
1.5 AVGRÄNSNING	8
1.6 DISPOSITION	9
2. Människan och staden	10
2.1 PRIVAT, OFFENTLIGT OCH DÄREMELLAN	10
2.2 DET FÖRÄNDERLIGA GATURUMMET	12
2.2.1 <i>Historisk tillbakablick</i>	12
2.2.2 <i>Nyliberalism och motståndet</i>	13
2.3 DET OFFENTLIGA RUMMET SOM DEMOKRATISK ARENA	14
2.3.1 <i>Öppenhet kontra trygghet</i>	16
2.3.2 <i>Territorialitet</i>	17
2.3.3 <i>Exkluderande design</i>	18
2.4 DET GODA STADSRUMMET	19
2.4.1 <i>Att vara där det händer</i>	20
2.5 PROGRAMMERADE STADSRUM OCH DE OPLANERADE MELLANRUMMEN	21
2.6 DELTAGANDE I PLANERINGSPROCESSEN	23
3. Fokus: Malmö stad	23
3.1 FRÅN INDUSTRISTAD TILL KUNSKAPSTAD	24
3.2 MALMÖKOMMISSIONEN	25
3.3 EXKLUDERANDE DESIGN OCH PLANERING I MALMÖ	26
3.4 STRATEGIER FÖR MÖTESPLATSER I MALMÖ	28
3.5 MEDSKAPANDE PROCESSER	29
4 Diskussion med exempel från Malmö	30
4.1 PROGRAMMERADE OCH OPROGRAMMERADE RUM	32
4.1.1 <i>Folkets park</i>	32
4.1.2 <i>Ödetomten</i>	33
4.2 SPONTANA MÖTESPLATSER	34
4.2.1 <i>Möllerångstorget</i>	34
4.2.2 <i>Ett skating mecka</i>	36
4.3 MALMÖBORNAS EGNA INITIATIV	36
5. Slutsats	39
6. Avslutande ord	41
Referenser	43

1. Inledning

En kväll i oktober på en gata i Köpenhamn, såg jag och min vän något stort blänkande på gatan en bit längre fram. När vi närmade oss fann vi att det var en enorm discokula! Den fyllde hela trottoarens bredd! Fotgängare fick snällt gå ut på bilvägen för att komma förbi, alternativt flytta den. För det gick! Vi stod där en stund, funderade över var den kom ifrån, om den hade rullats en lång väg och vem som kunde kommit på den roliga idén. Det var lustigt att den fick ligga där, trots faran i att den kunde rulla ut i vägen, tillgänglighet och allt. Vi mindes andra roliga upptåg vi stött på i andra städer och fantiserade över vilka bus vi själva kunde bitta på. Snälla bus alltså. Det var en överraskning som fick oss att dröja oss kvar en stund fast regnet öste så våldsamt ner.

Författarens egna ord, 2018

1.1 Bakgrund

En promenad i Köpenhamn och mötet av en jättelik discokula inspirerade till att reflektera kring objekt, konstyttringar och initiativ som kan överraska i stadsrummet. Överraskningar som kanske kan bidra med att få människor att stanna upp, dröja sig kvar och bidra till ett rikare och mer befolkat stadsliv.

Det offentliga rummet är en plats för alla som vill, där möten och konflikter uppstår, på gott och ont. Det är där uppfattningar av staden väcks när vi besöker den för första gången. Det är där vi bestämmer träff med vänner, eller bara stöter in i varandra och säger hej. Det är där vi möter, om än anonymt, ser och bekantar oss med olikheter. Konfronteras med det vi inte är vana vid.

Stadsrummen ska utgöra den demokratiska arenan i vilken stadens ideal speglas. Designade för att uppmuntra medborgarna att använda dem, dröja sig kvar och därmed få ökad förståelse för varandra (Gehl 1996). Men hur ser verkligheten ut? Media visar en bild av Malmö och andra städer som otrygga att vistas i, vilket kan påverka hur vi väljer att använda vår stad och i längden inskränka på vår rätt till fri rörelse. Detta är också starten på en ond spiral, ju färre som använder gatorna desto otryggare kan de upplevas, och ännu fler väljer att stanna i sina hem. Det finns exempel på design som används för att utestänga vissa grupper av människor från stadsrummen. En stad där problem "städas bort" och där inte alla är välkomna skulle utgöra ett direkt hot mot den demokratiska staden (Edin 2017). Och vad

signalerar alla regleringar och skyddsåtgärder? Bygger de bara upp en rädsla för varandra att mötas på de gemensamma utrymmen som är viktiga för en stad (Minton 2012)?

I ett nyliberalt samhälle finns en flytande gräns mellan offentligt och privat (Listerborn 2017). Om verksamheter och privata intressen tar allt mer plats, sker det då på bekostnad av det icke kommersiella stadsrummet, där alla kan ta plats oavsett socioekonomisk bakgrund? Ett stadsrum där man kan sätta sig ner utan att för den skull behöva betala för en kopp kaffe. Ett stadsrum som är inkluderande för alla och som inspirerar människor att dröja sig kvar. Ur ett demokratiskt, socialt och ur ett trygghetsperspektiv har vi mycket att vinna på att gynna stadslivet, så att fler använder gatorna, mer och mer. Går det genom fysisk planering och konkreta arbetsmetoder att nå dit?

1.2 Syfte och mål

Uppsatsen är en samtidsstudie med historisk bakgrund för att kunna få inblick i strategier i dagens stadsplanering, och huruvida den är tillägnad alla. Uppsatsens syfte är att utveckla en förståelse för vilken roll stadsplanerare har haft, kan och kan ha för ett utökat användande av de offentliga miljöerna för fler, utifrån teorier om att det finns ett samband mellan befolkade gator och upplevd trygghet i en stad. I ett arbete som rör landskapsarkitektur tycker jag att det finns en stor poäng att visa på konkreta exempel, som kan vara vägledande inom en framtida yrkesroll. Målet med studien är att lära av dessa goda exempel, vad som gör just dessa inkluderande och problematisera att det som uppfattas av grupp som inkluderande kan verka exkluderande för en annan. Jag vill medvetandegöra att jag som en framtida landskapsarkitekt och människa formad av min egen bakgrund, har en subjektiv bild av alla fenomen som uppstår i det offentliga rummet. Ett steg i att ödmjukt ta mig an framtida arbetsuppgifter som fysisk planerare. Därigenom vill jag förstå vilka strategier som kan användas för att uppmuntra fler att använda stadens gaturum mer. Uppmaningar till de som påverkar hur stadsrummen upplevs och formas, både genom översiktlig planering, social interaktion och på faktiskt detaljnivå, som direkt formar allas vår fysiska miljö.

1.3 Frågeställning

- I en tid av digitalisering och individualism, finns det argument för att skapa mer liv på stadens gator?

- Som grund för den demokratiska staden och utifrån exempel i Malmö, vilka är de strategier som skall användas för att stadsrummen ska vara inkluderande för alla medborgare?

1.4 Material och metod

Uppsatsens metod kan beskrivas som explorativ eller utforskande i sin karaktär. Parallellt med processen att genom en litteraturstudie söka efter olika aspekter av stadsrum och stadsliv, har vidare litteratur och exempel valts. Litteraturen omfattas av vetenskapliga artiklar och doktorsavhandlingar. Det har visat sig att även populärvetenskaplig litteratur av forskare och erfarna praktiker inom stadsbyggnad har passat ämnets natur. Flera av böckerna är antologier där forskare utifrån sin inriktning ger sin bild av stadsplanering, dess komplexitet samt utmaningar. Sökning efter relevant material har skett via primo och libsearch, men även referenslistor i tidigare uppsatser och avhandlingar har varit till hjälp.

Som stöd till diskussionen vill jag exemplifiera platser i Malmö som enligt min upplevelse och erfarenhet av upprepade besök fungerar inkluderande, och vilka faktorer som för detta tycks spela roll. Exempel på existerande platser är alla hämtade från centrala Malmö, och framför allt i Möllevången, men helt utvalda utifrån vad jag själv uppfattar stämmer med de olika fenomen och kategorier jag listar. Litteraturen har ställts i relation till exempel av platser i Malmö, med målet att visualisera fenomen och aspekter av stadsliv som studien resulterat i. För att få aktuell information om de exempel av fenomen jag beskriver har jag även använt mig av databasen google.se. Där har Malmö stads hemsida samt olika planerings- och myndighetsdokument gett användbar information, såsom regeringens Skrivelse för levande städer, diverse material från Boverket, Malmö stads översiktsplan, Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö, samt årsredovisningar från gatukontoret och tekniska kontoret i Malmö. Information är även hämtad från olika företag, myndigheter samt ideella organisationers hemsidor, tidningsartiklar och bloggar.

1.5 Avgränsning

Uppsatsen berör platser och stadsrum, inte relationerna och kopplingarna mellan. Fokus ligger på platserna för att dröja sig kvar och uppehålla sig, inte på rörelsestråk och mobilitet. Urvalet av platserna som nämns i diskussionen är alla hämtade från Malmö. Uppsatsen avser inte att redogöra för enskilda gruppers plats och behov i stadsrummen.

Litteraturstudien behandlar övergripande teorier och fenomen för att inkludera så många aspekter av stadslivet som möjligt och som rimligt kan rymmas inom uppsatsen. Utgångspunkten är bland annat tagen ur regeringens Strategi för levande städer med budskapet att det ur ett demokratiskt perspektiv är viktigt att staden planeras på så vis att den ger god tillgänglighet för alla, detta omfattar aspekter som jämställdhet, jämlikhet, tillgänglighet och trygghet, med andra ord; alla ska vara inkluderande (Regeringskansliet 2018). Även Boverket uttrycker att “stadsplanering och stadsgestaltning handlar alltid om gemensamma rättigheter och om demokrati, genom att den hanterar det offentliga rum som är gemensamt för alla” (Boverket 2005, s 13). Stadslivet påverkas dock av många olika faktorer i samhället; alltifrån globala politiska strömningar till hur media och sociala media når samhällets medborgare i sina vardagsrum. Det kan finnas ett glapp mellan myndigheters intentioner kring planering, vad aktörerna åstadkommer i praktiken, samt hur det offentliga rummet upplevs. Denna uppsats omfattar ett urval av synpunkter på planering för att tydliggöra uppmärksammade brister och utmaningar i det offentliga rummet, till exempel utifrån trygghetsaspekten och vilket utrymme olika grupper och fenomen ges.

1.6 Disposition

Uppsatsen är förutom Inledning (kap 1) och Avslutande ord (kap 6) indelad i följande fyra delar:

Uppsatsen inleds (kap 2) med en redogörelse för litteraturstudien kring teorier inom stadsbyggnadsplanering kopplad till sociologi, vilka problematiserar det offentliga rummet som demokratisk arena. Begrepp som offentlighet och privat behandlas, likaså sociala mekanismer som territorialitet, tillhörighet och medborgarskap. Det är även en studie över vilka trender och ideal som under historien har format våra gator. Här visar jag såväl den översiktliga planeringen, som betydelsen av detaljer och objekt i stadens rum.

Den andra delen (kap 3) är en litteraturstudie över Malmö. Kapitlet inleds med en beskrivning av situationen idag, baserat på undersökningar som har gjorts men även hur Malmös visas fram i media. Sedan följer en redogörelse för Malmö stads ambitioner kring mötesplatserna i staden genom översiktlig planering. Jag beskriver också exempel på exkluderande design inom Malmö stad.

Tredje delen (kap 4) är uppsatsens diskussion. Här exemplifieras litteraturstudien i Malmö stad och kommunens faktiska hantering av den fysiska miljön. Utifrån egna upplevelser och iakttagelser diskuterar jag exempel av mötesplatser i Malmö som enligt min subjektiva bedömning verkar inkluderande utifrån litteraturens kriterier för en god stadsmiljö.

Slutsatsen (kap 5) ska ge svar på mina frågeställningar. Förhoppningen är att litteraturstudien av forskning och platsrelaterade dokument samt de egna upplevelserna av Malmös stadsrum, här ska redogöra för en förståelse för hur de offentliga rummen ska kunna bli mer inkluderande, och vad som kan motverka en sådan utveckling, samt vilka nivåer och aktörer som påverkar den.

2. Människan och staden

I detta avsnitt redogör jag för den litteraturstudie som jag har gjort som grund för att diskutera exempel i Malmö, men också för att kunna ta fram olika generella strategier för hur ett inkluderande stadsrum formar en demokratisk stad. Jag tar också upp hur synen på stadsbyggnad har förändrats genom tiderna och de sociala och psykologiska strukturer vi har att förhålla oss till som del av en planeringssektor.

2.1 Privat, offentligt och däremellan

Kenny Cupers och Markus Miessen menar att alla stadsrum i en stad formar tillsammans stadens identitet, såväl de privata, offentliga och de som hamnar i gråzonen; “it is the very moment in which the institutionalised whole is overruled by street rules, that immediate identities are born” (Cupers & Miessen, 2002, s 98). Förutsättningarna för dessa “street rules” ges av atmosfären i de offentliga rummen. Diskussionen kräver en definition i vad som är offentligt och vad som är privat. Många har försökt definiera begreppen, satt in de i en diskussion “för allmänheten”, och sett det ur juridiskt, politiskt eller upplevelsemässigt perspektiv.

Geografen Don Mitchell skriver i sin artikel *The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy*, att det offentliga rummet kan ses såväl ideologiskt, som symboliskt som en viktig del av ett demokratiskt samhälle. Han berättar att ur antikens Grekland kan vi hämta Agora, torget där medborgarna samlades för att ta gemensamma beslut. Redan då en

fysisk plats för sociala interaktioner och politisk aktivitet, där den så kallade allmänheten var inkluderad. Allmänheten exkluderade då kvinnor och slavar, likaså går det att se grupper exkluderas från offentliga platser idag (Mitchell 1995, s 116). George Varna & Steve Tiesdell diskuterar begreppet offentlig plats i deras artikel *Assessing the Publicness for Public Space* och menar att det inte finns en given definition. De refererar till klassiska definitioner där offentliga platser sammanfattningsvis har tre värde och funktioner i en stad; demokratiska/politiska, sociala samt symboliska funktioner. Demokratisk funktion genom att de är neutrala platser, öppna för alla, och politiska för att det där går att yttra och representera sina åsikter. En offentlig plats sociala funktion får den genom att utgöra en plats för möten, interaktion och informationsutbyte. På en sådan mötesplats kan tolerans utvecklas. Den symboliska funktionen är att en offentlig plats representerar kollektivet och det "sällskapliga". Dock menar författarna att andra funktioner bör läggas till, såsom att en offentlig plats utgör en handelsplats eller en plats för fritidsaktiviteter och rekreation. Dessa utgör funktioner som även privata aktörer på privat mark kan erbjuda offentligheten. De sammanfattar att frågan om huruvida en offentlig plats är offentlig eller ej, är en fråga om vem som äger den och hur den används, hur den kontrolleras och regleras, av vem och för vilka intressen, samt vilket syfte den fyller, det vill säga om den är välkomnande eller ej. Det är även en fråga om platsens tillgänglighet, var den ligger i förhållande till rörelsestråk och andra offentliga platser, om den ser till många olika behov och intressen, och därmed har en bred målgrupp (Varna & Tiesdell 2010).

Sociolog och arkitekturdocent Mats Lieberg beskriver gallerior och köpcentrum som våra dagars offentliga rum, och att de i mångt och mycket kan vara väl fungerande mötesplatser. Det som dock skiljer dessa från de traditionella mötesplatserna är att de i regel ligger på privat mark, och kan regleras av verksamheternas intressen, vilket i sin tur kan inskränka på öppenhet och tillgänglighet för alla (Lieberg 2010). Mattias Kärrholm förklarar köpcentrums bristfällighet som offentlig plats utifrån sin forskning kring territorialitet (se kap 2.3.3). Han beskriver dem som enlagrade platser, av så kallad låg territoriell komplexitet, med betydelsen att de erbjuder ett litet utbud aktiviteter. Marknader utomhus har i jämförelse en avsevärt högre komplexitet än köpcentrum inomhus och kan därmed fungera mer som ett offentligt rum (Kärrholm 2005).

Mitchell kallar köpcentrum och andra privata verksamheter för pseudo-offentliga platser. De kan tyckas var offentliga i meningen öppna för alla men vänder sig i själva verket till en begränsad grupp människor. Han menar att dessa pseudo-offentliga rum är en del av allt mer privatiserade eller disneyfierade stadsrum, där de regleras för att de vid vad som kan ses som fel användande, kan förlora sitt ekonomiska värde. Resultatet blir i stor utsträckning mer homogena stadsrum, som inte representerar den diversitet som en stads invånare utgör

(Mitchell 1995). Pessimistiska teoretiker debatterar om *The Loss of the freedom of speech* på dessa platser (Cupers & Miessen 2002, s 42). Som svar växer alternativa offentliga rum, i skymundan, och ibland utan juridisk rätt. Författaren och aktivist Naomi Klein har skrivit boken *No logo*, om människors ständiga kamp för medborgerliga rätten till det offentliga rummet och att få ta plats i staden i just egenskap av medborgare och inte som konsument. Hon menar att vårt globaliserade och nyliberala samhälle tvingar människor att ta egna initiativ, att ta tillbaka rätten till gatorna, och därför uppstår olika subkulturer som anordnar festivaler, demonstrationer och andra aktiviteter på gatan (Klein 2000).

Skiljelinjen mellan det privata och det offentliga är inte tydlig. Särskilt otydligt blir det när staten agerar som privat företag med intresse för ekonomisk vinning, samtidigt som företag tar på sig rollen som offentlig myndighet genom olika åtgärder för hållbarhet (Listerborn 2017), eller genom att bygga pseudo-offentliga stadsrum på privat mark (Mitchell 1995).

2.2 Det föränderliga gaturummet

Journalisten Fredrik Edin och flera med honom beskriver stadens utveckling genom att studera rådande hegemonier i samhället, det vill säga att utvecklingen beror på vad den styrande makten bestämmer vilka värden som ska väga tyngst. Det handlar till viss del om ett samtycke för vilka prioriteringar som ska göras, något som kan liknas vid samhällets rådande norm. Kapitalismens behov av att expandera är en typ av hegemoni (Edin 2017), att städerna ska marknadsföra sig för att attrahera entreprenörer och den kreativa klassen, är en annan utifrån nyliberalt förhållningssätt (Listerborn 2017). I detta kapitel presenteras några av de hegemonier som präglar våra städer.

2.2.1 Historisk tillbakablick

Arkitekten Jan Gehl redogör i sin bok *Livet mellem husene* för stadsplaneringens olika inriktningar. Många av Europas äldre centrum härstammar från medeltiden med en tydlig rumsorientering och utformning efter hur de användes. Under renässansen försköts fokus från funktion och mänsklig aktivitet till att bli ett mer visuellt uttryck; gaturummen kantades av byggnader som likt konstverk skulle pryda, representera och manifesteras enskilda konstnärer, arkitekter och status. Modernismens inträde sker under efterkrigstiden, vilket fortfarande idag präglar våra städer. Avsikten var en mer rationell och funktionsuppdelad stad, men även en ambition att ge invånarna mer sol, ljus och närhet till naturen (Gehl 1996). Gehl och många med honom (Lieberg 2010, Berglund 1996, Jacobs 2010, Arnstberg &

Bergström 2001 m fl) menar dock att det stannade vid fysiska och fysiologiska funktioner. Som stadsbyggnadsideal lade inte modernismen vikt vid psykologiska och sociala aspekter, heller inte vid idén om att stadsrummen hade en social funktion. Han menar att fokus var att skapa en sund bebyggelse och det fick konsekvenser för bland annat den sociala miljön. Att sättet att bygga på påverkade aktiviteterna, och i längden en rad sociala möjligheter, var inte en del av diskussionen. Gehl tillägger att avsikten troligen inte var att i planeringen vilja bygga bort mötesplatser och möjligheten för uteaktiviteter, utan det var bara en olycklig bieffekt (Gehl 1996).

Städernas struktur och bebyggelse följer samhällsutvecklingen. Kritiker, bland annat Gehl har sett att under en lång period har det varit ekonomiska intressen som styrt, och inte invånarnas och reellt samhällsmässiga behov. Parallellt med att mötesplatserna har försummats i bostadsområden koncentreras stadslivet till några få shoppinggator, köpcentra, nöjesparker och liknande (Gehl 1996). Lieberg, tillsammans med flera andra författare i boken *Den lärande staden*, diskuterar trender och tendenser i dagens städer. Han skriver att sedan andra världskrigets slut och tills idag har det skett en kommersialisering av det offentliga rummet, vilket har tilltagit de senaste decennierna i och med etablerandet av köpcentrum och gallerior (Lieberg 2010).

2.2.2 Nyliberalism och motståndet

Dagens samhällsplanering anses till stor del styras av så kallad nyliberalism. Professor i stadsplanering, Carina Listerborn förklarar i sin artikel *The flagship concept of the '4th urban environment'* att inom ren nyliberalism styr marknaden ekonomin. Marknaden förväntas också lösa alla ekonomiska och sociala problem, vilket kan ses som motsatsen till en offentlig sektor som planerar utifrån allmänna intressen. Hon beskriver att dagens städer marknadsför sig i form av spektakulära byggnader, intressanta stråk och koncept. Marknadsföringen ska locka en så kallad kreativ klass, vilken består av kreativa människor som besitter en entreprenörsanda. Med att locka "rätt" människor höjs skattebasen och staden undviker stagnation. Den kreativa klassen ger genom "Trickle-down"-effekten fler arbetstillfällen i staden och i det långa loppet kommer alla få det bättre (Listerborn 2017). Listerborn refererar till ett arbete som Tore Sager gjort för att identifiera nyliberal stadsplanering. Han menar att ett typiskt karaktärsdrag för en nyliberalt planerad stad är att den utifrån idén om "Trickle down"-effekten marknadsför sig för att locka till sig den kreativa klassen. Vidare menar Sager att styrande organ i dessa städer samarbetar med privata sektorn, vilket ger en förskjutning av de offentliga och privata sektorernas roll (Sager 2011, se Listerborn 2017). Listerborn uttrycker; "The state becomes more like a private company, and private companies start

acting more like the public sector through, for example, adopting commitments to certain concepts of sustainability” (Listerborn 2017, s 16).

Marknadsföring och konceptuerande av städer ska i nyliberal tro ge mer arbetstillfällen, och därmed komma alla invånare till gagn. Listerborn med andra, ifrågasätter denna strategi, och om den verkligen är socialt hållbar. Hon berättar att flera forskare har konstaterat att även om en stad kan växa, och bli rikare, så gäller detta inte hela befolkningen, utan bara de mer välbärgade. Hon menar att denna typ av planering, som idag genomsyrar nordisk stadsplanering i stort, möter marknadens behov istället för allmänhetens, och detta på bekostnad för redan marginaliserade människors situation. Nyliberala idéer skapar således större socioekonomiska klyftor (Listerborn 2017). Jag kommer i ett senare avsnitt försöka ge exempel på hur detta kan se ut, och huruvida verkligheten speglar dessa ambitioner (se kap 3).

Som reaktion på nyliberal hegemoni ses andra tendenser i samhället. Homogenisering, gentrifiering, ökad segregering, polarisering, väcker protester och vilja hos intressegrupper att ta vad de anser den rättmätiga makten över staden (Klein 2000). Detta är ingen ny företeelse, men under samhällets utveckling så dyker det hela tiden upp nya saker att opponera sig emot. Enligt etnolog Elisabeth Högdahl är det ofta vanmakten hos människor som får dem att reagera och initiera en förändring (Högdahl 2003). Under 50-talets England organiserade viljestarka människor sig i gruppen Reclaim the streets för att ockupera gator och protestera mot bilens dominans, och 2011 var Occupy Wall Street ett svar på den globala ekonomins ojämlikhet. Organisationerna har sedan spridit sig internationellt, dit där behovet uppstår (Van der Heijden 2016). Men det är även på mer lokal gräsrotsnivå som mer eller mindre uttalade protester sker, i form av olika konstyttringar (Lieberg 2010) och till exempel genom skating mot en styrande makt och äldre generationer (Bäckström 2010).

2.3 Det offentliga rummet som demokratisk arena

Stadsrummet ska vara en arena för kultur i bred bemärkelse, en plats för aktivitet och evenemang, konst, installationer, ljus och ljud. Det kan också handla om mänskliga relationer som tar sig uttryck som gemenskap, demokrati, kulturell mångfald, kulturarv – ett gott stadsrum kan bidra till att skapa en känsla av sammanhang och identitet och förmedla humanistiska värden som öppenhet, tolerans och ansvar. Kommunen ska verka för att offentliga platser inbjuder till meningsfulla möten mellan olika människor.

(Malmö stad 2014b, s 38)

Lieberg beskriver det offentliga rummet som en plats för "... möten, kontakter och aktiviteter öppna för andras uppfattningar och betraktande där vi kan vara anonyma, förtroliga och privata med varandra" (Lieberg 2010, s 237). Vidare menar han att konflikterna som uppstår i dessa möten mellan människor är viktiga för ökad förståelse för andras och även egna, normer och värderingar (Lieberg 2010). Om de offentliga rummen likriktas och vissa grupper utestängs kan det förstärka klyftor och social segregation. Forskare och arkitekt Inger Bergström och etnologen Karl-Olof Arnstberg råder stadsplanerare att se konflikter mellan funktioner och människor som en tillgång, som med rätt gestaltning kan berika livet i en stad. De beskriver vad de kallar konfliktpunkter, som medborgare uppsöker och vilka utgör de mest populära platserna. Om stadsbyggnation baseras på att bygga bort konflikter menar de att en stad kommer te sig tråkig (Arnstberg & Bergström 2001, s 90).

Jan Gehl har haft en betydande roll i synen på nordisk stadsbyggnad sedan 1970-talet då han som nyexaminerad arkitekt särskilt intresserade sig för den fysiska miljöns påverkan på stadslivet. I boken *Livet mellem busene* går han in på detaljernas betydelse, men argumenterar även för att ett rikt stadsliv är viktigt för en demokratisk stad. Det är genom att se och iakttä, som vi erhåller en ökad förståelse för andra och vår omvärld. Han menar att möten och observationer är essentiella för att människor överhuvudtaget ska kunna fungera i sociala sammanhang (Gehl 1996).

De passiva kontakterna, som att se och höra andra, är en förutsättning för att utveckla andra, möjligen djupare, kontaktformer, även för att lättare upprätthålla redan etablerade kontakter. Utan den kontakten är man antingen ensam, eller beroende av mer krävande och fordrande kontakter. I ett sådant samhälle är det en skarp gräns mellan isolation och kontakt (Gehl 1996). Dessa tankar hade Gehl redan före internet och IT-samhällets stora påverkan på vårt samhälle, både lokalt och globalt. En samhällsförändring som i sig kan ifrågasätta om stadsrummen har spelat ut sin roll. Arnstberg & Bergström menar dock att även om vissa forskare benämner en så kallad cyberspace som den nya offentliga mötesplatsen, har de verkliga stadsrummen allt annat än blivit utkonkurrerade. De menar att stadslivet är allt mer populärt och betydelsefullt (Arnstberg & Bergström 2001). Utvecklingen har också genom sociala medier tagit en ny bana. Arkitekt och forskare Thérèse Tierney diskuterar sociala mediers som verktyg för politisk aktivism i ett internet som ett offentligt rum. Hon liknar internet vid privata köpcenter och kommersialiserade gator, där företag reglerar, registrerar och bedömer de som deltar. Även om internet i grunden är tillgängligt för alla, menar hon att de likt köpcenter inte kan fungera som offentlig plats (Tierney 2013).

Om privatägd mark utökas på bekostnad av den kommunalt ägda finns det risk att kommunen till stor del förlorar makten att forma staden efter allmänhetens behov och

intressen. Denna farhåga över en utveckling mot en kommuns minskade juridiska rätt till marken behandlar Arnstberg & Bergström i sin bok. Genom att behålla marken kan kommunen säkra allas tillgång till stadsrummen och till rörelsefrihet. De anser att "... planeringen kan och skall värna om allemansrätten till staden" (Arnstberg & Bergström 2001, s 123). När kommersiella intressen, som till exempel uteserveringar tar allt mer plats, blir det samtidigt mindre plats för de grupper av samhällets medborgare som inte har möjlighet att betala för att sitta ner (Lieberg 2010).

2.3.1 Öppenhet kontra trygghet

Brottsförebyggande rådet beskriver på sin hemsida att situationen och platsen kan antingen uppmuntra eller förebygga personer att utföra kriminella handlingar eller att låta bli. För detta finns en metod som kallas Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED). CPTED bygger på principer som att stärka en plats territorialitet för människor i ett bostadsområde. Genom att ge platsen en attraktiv image, med hjälp av till exempel renhållning och skyltar signaleras en social ordning, och att det där finns personer som känner ansvar för sin plats och som har kontroll över den. Tillträdeskontroll och försvårande av brottsgenombörande som portkoder och grindar skiljer tydligt på privat och offentligt. Övervakning genom antingen vaktbolag, kameror, fönster mot gården, samt god sikt genom belysning eller borttagning av vegetation håller obehöriga på avstånd. För att öka och uppmuntra "rätt" användande av platsen kan man behöva aktivitetsstöd, som genom att bygga en lekplats eller uteservering. (BRÅ 2018b)

I boken *Ground Control* diskuterar den brittiska journalisten Anna Minton vad CPTED, och även Gated communities har för påverkan på människors upplevda trygghetskänsla. Hon refererar till flertalet forskare att det som vid första anblick skulle ge en större trygghetskänsla, som till exempel olika skyddsåtgärder såsom lås och övervakning, snarare har den motsatta effekten. Resultatet blir tysta områden utan liv vilket kan upplevas otryggt i sig, och bygger upp en miljö att gömma sig i (Minton 2012). Där saknas vad Jane Jacobs diskuterar i sin bok *The Death and Life of American Cities*, vad hon kallar ögon på gatan. Jacobs menar med det att tryggheten ligger i att gatorna befolkas, och att människors närvaro minskar risken för brott (Jacobs 2010). Minton menar även att övervakning signalerar att det finns något i utemiljön som är farligt och skrämmande, vilket i sin tur leder till ännu mer skyddsåtgärder och en vi-och-dom-mentalitet. Hon förklarar att CPTED är en metod som utvecklats av det amerikanska polisväsendet, och ställer sig frågan om det är lämpligt att poliser styr utformandet av våra offentliga rum, istället för arkitekter (Minton 2012).

Professor i statskunskap Ingemar Elander och kulturgeograf Ann-Cathrine Åquist refererar i sin text *Den motsägelsefulla staden* till Oscar Newman som myntade begreppet defensible space. De menar att han presenterade "... ett annorlunda tema i stadsforskningen" (Elander & Åquist 2001, s 29). Newmans studie visade att vandalisering och kriminalitet i staden berodde på brist på gemenskap och tillhörighet, vilket i sin tur förde med sig att människorna i området tog mindre ansvar för det. Ett mer ordnat rum däremot, signalerar enligt Newmans studie, ett rum som tillhör någon och som informellt skulle försvara det mot potentiella förövare (Newman 1972, se Elander & Åquist 2001).

Den upplevda tryggheten i våra stadsrum kan i stor utsträckning påverka i vilken utsträckning vi använder dem. I Brottsförebyggande rådets *Nationella trygghetsundersökning* från 2017 redovisas att 19 % av de tillfrågade uppger att "... de känner sig mycket eller ganska otrygga eller att de till följd av otrygghet undviker att gå ut ensamma sena kvällar...". 35 % uppger att de på grund av oro "... valt en annan väg eller ett annat färdssätt..." samt att 13 % har "... avstått från en aktivitet till följd av denna oro". Undersökningen visar också på att 75 % har uppfattningen att "... brottsligheten i Sverige har ökat de senaste tre åren..." (BRÅ 2018a, s 10-11). Denna upplevda otrygghet blir inte behandlad djupare i uppsatsen, även om de mycket sannolikt påverkar stadsrummen i stor utsträckning.

2.3.2 Territorialitet

Människor knyter an till platser av olika anledningar. Mattias Kärrholm, professor vid Lunds universitet, har studerat begreppet territorialitet i relation till den fysiska miljön. Det är en studie av att människor tenderar att appropriera en plats, det vill säga genom att upprepade gånger använda dem och göra dem till sina. Han beskriver att samma plats, ibland endast omfattande en bänk, kan utgöra ett territorium för olika grupper under olika tider på dygnet, och med olika syften. En grupp:s appropriering av en plats som dess sätt att reglera och styra den mot en viss användning, kan uppfattas av utomstående. Om en grupp blir alltför dominant så kan det verka exkluderande för andra grupper. Addering av funktioner kan ge platsen nya associationer och möjligheter för fler medborgare att appropriera den (Kärrholm 2005). Event som till exempel en gatufest, loppmarknad eller liknande kan arrangeras för att vända utvecklingen. Detta är en strategi som blir alltmer vanlig i dagens städer i ett försök att göra områden i en stad mer trygga och attraktiva (Metz 2007).

I sin text *Territorial Complexity in Public Places* visar Kärrholm att Mårtensstorget i Lund används av många olika grupper, inte bara tack vare sin centrala placering i staden, utan också för att det finns många orsaker att knyta an till platsen (torgmarknad, parkering, uteserveringar, bänkar mm). Utifrån detta drar han slutsatsen att ju mer funktioner en offentlig plats

tillhandahåller desto fler olika grupper av människor kan använda den, även om det inte alltid sker vid samma tidpunkt. Kärrholm talar om en plats territoriella komplexitet, men att alla offentliga rum inom en stad inte behöver ha lika hög grad av komplexitet. De personer som söker en lugnare plats, finner den där den territoriella komplexiteten är låg. (Kärrholm 2005)

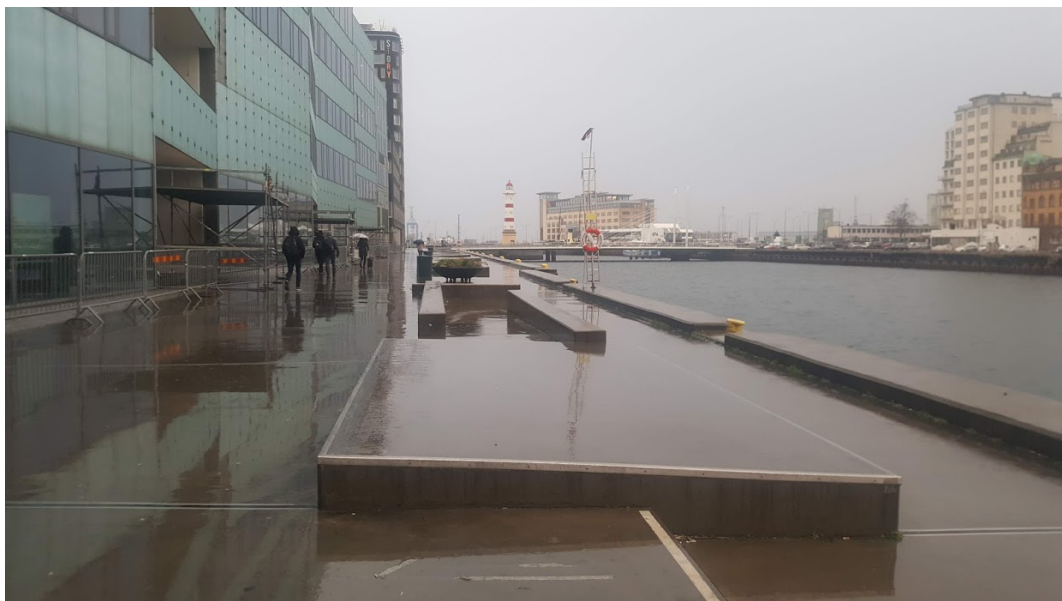
2.3.3 Exkluderande design

Konstnären Fabian Brunsing har skapat verket *Sit & Pay*. Verket består av en osittbar bänk, försedd med metallspetsar, kopplad till en myntautomat. Om man vill sätta sig ner så lägger man ett mynt i automaten och metallspetsarna faller ner (Brunsing 2008). Enligt journalisten och författaren Fredrik Edin illustrerar verket vart han menar att samhällsutvecklingen är på väg (Edin 2017).

Edin har studerat fenomenet som benämns bland annat som exkluderande design, social ingenjörskonst eller disciplinär arkitektur, vilket har varit ett ämne för diskussion i radio och i tidningar (Sveriges radio 2015). I sin bok *Exkluderande design* beskriver han objekt och konstruktioner i gaturummet, som till exempel lutande bänkar, spikar på murar och anordningar för att hindra skating. Han nämner även teknik såsom övervakningskameror och höga toner som ska vara plågsamma för unga öron bland åtgärder som kan göra tydlig skillnad mellan privat och offentligt. Edin menar att det handlar om att utestänga vissa personer, och vissa beteenden. Åtgärder för att å ena sidan upprätthålla ordning och reda, men å andra sidan dölja ett samhällsproblem. Edin diskuterar bakomliggande orsaker till detta fenomen, men också exkluderande design som del av en samhällsutveckling, som han menar döljer problem, istället för att lösa dem. De som inte är drabbade av problemen ska heller inte behöva exponeras för dem. Att tillåta reklam på offentliga platser kan också ses som exkluderande design, genom att samtidigt inte tillåta obetald affischering. Edin sammanfattar i slutet av boken den exkluderande designens tre huvudfunktioner. Den första funktionen är att dölja och förstärka maktförhållanden, där de som inte ses som tillräckligt konsumentstarka inte har någon makt eller plats i staden. Exkluderande design har också en funktion som något som påverkar våra beteenden och våra uppfattningar om vår omvärld. De lutande bänkarna kan normaliseras. Som sista huvudsakliga funktion nämner Edin att exkluderande design är en del av en samhällsutveckling som delar in människor "... i tillräckliga och otillräckliga konsumenter" (Edin 2017, s 31). Det är den fattiga individens enskilda problem, och inte samhällets. (Edin 2017)

2.4 Det goda stadsrummet

För ett rikt folkliv i staden finns det enligt Gehl konkreta fysiska förutsättningar, baserat på människors rörelse och beteende. Det handlar om såväl ett rums dimensioner, belysning och mikroklimat som goda sittmöjligheter för att utforma ett omsorgsfullt rum. Gehl nämner miljöpsykologiska aspekter i hur människor väljer att stå, sitta, gå och utnyttja det offentliga rummet. Människor tenderar att gå och uppehålla oss längs kanter i ett rum, för att ha god översikt och inte bli alltför exponerade. Såväl rummens skala och form, som inredning i form av objekt har betydelse för hur vi människor trivs i dem. Gehl går in på inredningen i detaljnivå och i kapitlet kring förutsättningar för att vilja sätta sig ner i det offentliga rummet så skriver han att "gode byer og bebyggelser har gode siddepladser placeret omhyggeligt på de helt rigtige steder" (Gehl 1996, s 150). Det kan handla om bekväma bänkar för de äldre, men också andra objekt som inspirerar till att sätta sig ner, iaktta andra eller umgås. Det kan vara konstruktioner som utgör vad Gehl benämner sittlandskap, i form av trappor, murar och monument. Dessa sekundära sittplatser menar han, ger inte platsen ett lika öde intryck när de inte används, i jämförelse med tomma bänkar och stolar. Gehl beskriver sittlandskap som exempel på multifunktionella objekt som kan inspirera till all möjlig användning, genom att de tillägnas flera målgruppers behov och intressen. (Gehl 1996, s 154)

FIGUR 1: EXEMPEL PÅ SITTLANDSKAP VID MALMÖ UNIVERSITET, SOM VERKAR POPULÄRT FÖR RASTANDE STUDENTER, I ALLA FALL UNDER TORRA OCH SOLIGA DAGAR.

Att se och höra andra har som nämnt en viktig betydelse för att uppleva trygghet (Jacobs 2010) och bygga upp tolerans i ett samhälle (Gehl 1996, Lieberg 2010). Att utveckla denna passiva kontakt till en mer aktiv kräver dock mer. Gehl skriver om sociopetala rum, som möjliggör konversation, genom att till exempel bänkar står placerade vända mot varandra. Motsatsen är sociofugala rum, som omöjliggör konversation, med bänkar ställda rygg mot

rygg. Gehl nämner att nordeuropeer inte är kända för att vara öppna eller börja prata med främlingar, även om personen sitter framför. Det måste finnas en anledning, som en oväntad händelse eller ett ovanligt inslag (Gehl 1996).

Gehl tar tydlig ståndpunkt när han skriver att den moderna och rationella staden inte är inbjudande att vistas i. Han menar att platser som är lätta att använda och uppehålla sig i är viktigt. Inbjudande platser ska finnas längs gator, i närheten av bostadshus, arbetsplatser och vid fritidsanläggningar. Visserligen sätter väder och vind gränser, men genom den fysiska planeringen av stadsrummen finns möjlighet att påverka i vilken utsträckning de används (Gehl 1996). Vi behöver också enligt Gehl koppla samman de olika stadsrummen, koppla de små med de stora och gradvis från privat till offentligt (Gehl 1996). Kärrholm skriver att hur väl använda, eller ej använda, offentliga platser är, beror på grad av territoriell komplexitet. Denna komplexitet beror i sin tur på arkitektur och design (Kärrholm 2005).

Landskapsarkitekten Ulla Berglund tar upp i sin avhandling *Perspektiv på stadens natur* den litteratur som präglat flera decenniers stadsbyggnad. Jan Gehl, Gordon Cullen, Kevin Lynch och Jane Jacobs, för att nämna några författare, har lästs av många och deras arbete går fortfarande att finna som referenser i dagsaktuella vetenskapliga artiklar. Hon tar upp att det de har gemensamt är att de inte lägger tyngdvikt på betydelsen av växtlighet och grönska i stadsrummen, vilket hennes undersökningar visar har väldigt stor betydelse för människor. Berglund menar att när Cullen och Gehl framhäver de sydeuropeiska städernas centrum som idealet, kan det ibland vara missledande, och till stor del omöjligt att applicera i ett nordiskt klimat. Hon konstaterar att dessa böcker har varit viktiga för att ta itu med de problem som modernismens ideal förde med sig, men ifrågasätter samtidigt det faktum att de fortfarande tar så mycket plats i diskussionen. Hon menar att vi vet så mycket mer idag om den gröna miljöns betydelse för vårt välbefinnande och för ekologiska värden, så att vi bör mer kritiskt läsa denna litteratur och se hur starkt präglade den är av sin tids utmaningar och ideal. (Berglund 1996)

2.4.1 Att vara där det händer

Arnstberg och Bergström skrev om konfliktpunkterna, eller händelsernas centrum, dit människor dras. De menar att människor tycks föredra stökiga platser med liv, framför de trygga och säkra (Arnstberg & Bergström 2001). Enligt Jan Gehl är andra människors aktivitet det mest attraktiva för människor på stadens gator, framför fasaders färg, husen som omger och om det anses vackert eller ej. Han skriver att enligt undersökningar beskriver medborgarna platser i staden utifrån vad man gör där, istället för hur de ser ut. Människor i alla åldrar lockas till platser med aktivitet, där andra människor redan är. Gehl tar som

exempel att barn inte självklart väljer lekplatser för sin lek, utan istället där det är mer rörelse, som till exempel en parkeringsplats. Han har studerat torg där de bänkar från vilka man kan se andra människor används mer flitigt än de varifrån inga syns (Gehl 1996). Även Jane Jacobs hade samma åsikt; att människors aktivitet lockade till sig fler människor. Hon menade att dåtidens stadsplanerare verkade utgå från motsatsen; att människor befann sig där det var tyst och ordnat (Jacobs 2010). Gehl menar att vid brist på människor väljer man bänkar invid en bilväg framför andra. Dock ger mindre trafik och buller möjlighet till längre samtal. Bättre är att uppleva ljudet av människor, som en torgmarknad eller liknande (Gehl 1996).

Gehl beskriver livet mellan husen som en självförstärkande process. Aktiviteterna måste stötta varandra, annars blir gatan, som Gehl beskriver ett ingenmansland som ingen har lust att vara på. Han menar att det ger rum till kriminalitet och vandalism, vilket i sig förstärker den negativa utvecklingen, som i sin tur gör att människor av naturlig anledning vill stanna inne. (Gehl 1996)

2.5 Programmerade stadsrum och de oplanerade mellanrummen

Is it not the confrontation with the unsuspected which makes the city such an exciting place?

(Cupers & Miessen 2002, s 107)

I en tid då begreppet förtätning står i centrum för stadsbyggnad kan varje kvadrat i en stad bli tillägnad en funktion. Det är mycket som ska få plats; transporter, dagvattenhantering, ekosystemtjänster, fler bostäder och sociala mötesplatser för att nämna några. Det går att uttrycka det som att fysiska planerare programmerar ytan till en bestämd funktion och ibland flera. Kärrholm menar att ett väl möblerat och programmerat torg inte är en garanti för territoriell komplexitet. Det är i alla fall ingen garanti att det används till det som det var programmerat för (Kärrholm 2005).

Motsatsen till de programmerade platserna är rimligtvis oprogrammerade ytor.

Arkitekturhistoriker Kenny Cupers har tillsammans med arkitekten Markus Miessen i sin bok *Spaces of uncertainty*, undersökt rummen med många namn; terrain vague, left-over-spaces, voids, mellanrum, marginalerna, ingenmansland, de rum som inte är programmerade, utan som formas efter hur de används för tillfället. De skriver att dessa platser kan vara en kommunalt ägd tomt, eller privat, en yta som är kontaminerad och därför ligger i träda, eller för dyr att göra giftfri, det kan vara en tomt i väntan på framtida exploatering, nedlagda järnvägsspår, bullerutsatta olämpliga områden. Oavsett dess juridiska ägare och för hur länge

menar Cupers & Miessen att dessa platser tycks fungera som ett komplement till andra mer officiellt programmerade offentliga platser, för användning som inte självklart passar någon annanstans. Författarna beskriver de som dynamiska platser som ändrar sig med tiden, en parallell utveckling med de offentliga platserna, och som representerar de offentliga platsernas motsats. De är oreglerade, vilket enligt författarna kan å ena sidan signalera frihet och öppenhet, men å andra sidan osäkerhet och otrygghet. Platserna demonstrerar också vilka behov och intressen, som de menar att kommunen eller samhället inte kan tillgodose i sin stadsplanering. De menar att de bidrar med diversifiering och mångfald, inte till homogenitet, som kommersiella och privatiserande krafter annars står för. Vissa beskriver platserna som övergivna, men Cupers och Miessen anser att de är allt annat än övergivna och att de bidrar i stor utsträckning till en stads identitet. Dynamiken i det att de inte karaktäriseras i hur de ser ut, utan i hur de används, gör att de är trendkänsliga och hela tiden dagsaktuella svar på samhällets utmaningar. (Cupers & Miessen 2002)

FIGUR 2: OBEBYGGD TOMT I SOFIELUND. OBSERVERADE AKTIVITETER ÄR KONST OCH HUNDRASTNING, MEN FLER KAN VARA MÖJLIGA.

Högdahl berättar om stadens mellanrum i sin avhandling Göra gata och benämner dem kryphål. De kan dels ses som otrygga platser för kriminalitet, men även som demokratiska platser öppna för olika slags användande. Hon menar att kryphålen är en viktig del av en demokratisk stad (Högdahl 2003, s 226). Lieberg menar att dessa sociala och rumsliga frizoner är viktiga för kreativitet, men att det är komplext att medvetet planera för dem. De måste utvecklas av användarna själva. Dock skriver Lieberg att stadsplanerare måste skapa förutsättningar för att dessa platser ska utvecklas, bland annat genom att ge dem utrymme i planeringsprocessen (Lieberg 2010).

2.6 Deltagande i planeringsprocessen

I regeringens *Strategi för levande städer - politik för en hållbar stadsutveckling* uttrycks att digitaliseringen ger "... nya möjligheter till delaktighet och medskapande", samt att digitala resurser kan "... vara till stor hjälp när det gäller att visualisera nya eller förändrade stadsmiljöer och arkitektur, samt för att främja medborgardeltagande i stadsbyggnadsprocesser". De kopplar skrivelsen till FN:s Agenda 2030 - för hållbar utveckling, som ska bidra till "... deltagandebaserad, integrerad och hållbar planering...". (Regeringskansliet 2018)

Att medborgarnas deltagande i den fysiska planeringen är av vikt betonas i Plan- och bygglagen. I skriften *Medborgardeltagande i den fysiska planeringen* undersöker Birgitta Henecke och Jamil Khan hur lagstiftningen tar sitt uttryck i praktiken. De sammanfattar att lagen säger att medborgarna har rätt att hävda sina intressen vid planeringen för till exempel ett nytt bostadsområde på före detta industrimark, men så även byggherrarna. Kommunen ska väga allmänna och enskilda intressen, men författarna menar att en privat vilja att investera värdesätts högt, och att det enskilda intresset därmed ofta väger tyngst. De ser en utbredd åsikt bland medborgare att samråd och medborgarinflytande bara är ett spel för gallerierna. Som svar på denna misstro använder medborgarna andra medel för opinionsbildning, såsom aktioner och demonstrationer, vilket enligt författarna anser inte skulle behövas om bara kommunen följde plan- och bygglagen. Henecke och Khan önskar en utveckling där samråd mellan medborgare, byggherrar och kommunen istället leder till ökad förståelse mellan parterna och kompromisser. De menar att medborgarnas åsikter borde ta mer plats i beslutsfattandet, istället för att möta byggindustrins intresse för en effektiv och snabb planeringsprocess. (Henecke & Khan 2002)

3. Fokus: Malmö stad

Sedan nittioalet och till idag är sysselsättningsgraden i Malmö bland de lägsta i Sverige. Staden utmärker sig också nationellt med hög barnfattigdom, låg utbildningsnivå och stor andel av medborgarna i behov av försörjningsstöd (Malmökommissionen 2013). Enligt Malmö stads hemsida är Malmö den snabbast växande staden i Sverige, med en beräknad befolkningsökning på 5000 personer per år (Malmö stad 2018a).

I detta kapitel beskrivs Malmös bakgrund i korthet och hur dagens situation ser ut. Det är en redogörelse för såväl Malmö stads plandokument och strategier för stadsrummen, som exempel av exkluderande och inkluderande planering.

3.1 Från industristad till kunskapsstad

Under femtiotalet blomstrade Malmö som industristad. Arbetskraftsinvandringen var stor då staden och industrin erbjöd många arbetstillfällen (Sernhede & Johansson 2006). Denna utveckling fortgick; under sjuttiotalet byggdes Kockums bockkran, en tydlig symbol för Malmö som industristad, tydligt synlig för de som besökte staden. Dock tog strax utvecklingen en annan riktning; oljekris under 70-talet, konkurrens globalt och automatisering satte hela Malmös, liksom andra västerländska städers ekonomiska bas i rullning (Jansson 2006). I slutet av nittiotalet konstaterades svåra sociala problem, stor arbetslöshet, och socioekonomiska klyftor (Sernhede & Johansson 2006). Det styrande socialdemokratiska styret, med hjälp av statliga insatser genomförde stora satsningar för att försöka vända utvecklingen. Kockums varv hade lagts ned, i raden av många andra nedläggningar, och istället för att Kockumskranen skulle ge karaktär åt staden så började man planera för ett centralt universitet, så att besökare skulle uppfatta staden som en kunskapsstad istället för en industristad. Öresundsbron byggdes, bomässan i Västra hamnen 2001 hölls med Turning Torso som nytt karaktärsgivande punkthus, och fortsatte sedan med mer utveckling av industrimark, nya universitetsbyggnader och konsert- och kongresshall Malmö Live 2015 (Listerborn 2017).

Carina Listerborn har studerat Malmös omvandling från postindustriell stad till entreprenör- och kunskapsstad, genom koncept och planeringsverktyg som arbetats fram av Malmö stad, konsulter och arkitekter, med början 2008. Den nya planeringen skulle locka en kreativ klass att vilja etablera sig i staden. Ett nytt grepp som skulle lösa många problem i Malmö, höja skattebasen och få den att "ta fart" igen. Det handlar om att skapa en identitet för staden, eller i alla fall ett mål att arbeta mot. Listerborn ville se vad denna typ av nyliberal planering gör med det offentliga rummet i staden. Särskilt intressant är detta då Malmö länge har en lång historia av socialdemokratisk styrning, vars grundläggande ideologi i mångt och mycket kan tyckas vara motsatsen till det nyliberala. (Listerborn 2017)

3.2 Malmökommissionen

Undersökningar visade att hälsotillståndet varierade mycket mellan olika stadsdelar i Malmö, och med grund i forskning som tyder på att de finns en koppling mellan folkhälsa och strukturella aspekter i samhället beslutade kommunstyrelsen 2010 att tillsätta *Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö* eller i enkelhet; Malmökommissionen. Kommissionen bestod av olika professioner och arbetet skulle vara politiskt obundet, samt grundat på vetenskaplig och erfarenhetsbaserad kunskap. (Malmökommissionen 2013)

I sin slutrapport belyste Malmökommissionen vikten av den fysiska planeringen för en socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbar stad, samt uttryckte att det fanns goda möjligheter för de som planerade att påverka alla medborgares välbefinnande till det bättre. De redogjorde också för olika mål och åtgärder som krävs för ett socialt hållbart Malmö. Ett mål var att “stadsplanering ska bidra till att stärka tilliten och främja goda och tillgängliga miljöer och mötesplatser som inbjuder till delaktighet” (Malmökommissionen 2013, s 77). Detta mål skulle uppnås genom att skapa attraktiva mötesplatser som länkar mellan stadsdelar och genom samarbete mellan företrädare från kultur- och föreningsliv samt stadsplanerare. Dessutom efterfrågades några få men aktiva rörelsestråk som skulle stärka upplevelsen av trygghet. Kommissionen uttrycker att bostadsområden från efterkrigstiden, behövde rustas upp, bli mer lättorienterade och mer tydligt indelade i vad som är privat, offentligt och däremellan halvprivat och halvoffentligt. Vikten av medborgares delaktighet i planeringsskede, utveckling av befintliga områden och platser och underhåll av dessa nämns för “... dels för att få till stånd mer ändamålsenligt utformade fysiska miljöer och dels för att förbättra delaktighet och inflytande” (Malmökommissionen 2013, s 77).

Den senaste uppföljningen gjordes 2017 i rapporten *Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö*. Rapporten omfattar bland annat varje nämnds utvärdering av sitt arbete under föregående år i relation till kommissionens rekommendationer (Malmö stad 2017a). För uppsatsen har jag tittat närmare på gatukontorets och tekniska nämndens gemensamma utvärdering, vilken direkt påverkar stadsrummen.

Gatukontoret och tekniska nämnden redogör i sin årsanalys att de genom förvaltning av gator och stadsrum bidrar till kommissionens mål för social hållbarhet i Malmö. Hållbar mobilitet är ett verktyg som de menar gör staden mer tillgänglig för alla oavsett socioekonomisk status och som de kan använda. Dock ser de ett behov av att med hjälp av forskare ta fram metoder att analysera huruvida stadsrum fungerar “... tillåtande eller exkluderande” (Malmö stad 2017a, s 31). Vidare ger gatukontoret och tekniska nämnden exempel på hur de har

samarbetat med fastighetsägare för att tillsammans skapa evenemang även utanför de centrala delarna av staden, och därmed lyckats locka målgrupper som tidigare inte har deltagit i samma utsträckning. Redogörelsen visar på ett intresse att inkludera fler att delta i stadsrummen, både genom att efterfråga metoder för analys och genom att rikta sin verksamhet till en bredare målgrupp. (Malmö stad 2017a)

3.3 Exkluderande design och planering i Malmö

Tillgänglighet till och möjligheten att mötas i det offentliga rummet är grundläggande för ett demokratiskt samhälle, och för att uppnå detta så bygger det på att de är öppna för alla i staden.

(Malmö stad 2014b, s. 38)

Fredrik Edin uppmärksammade en lutande bänk på Triangelns tågstation i Malmö och det var starten på hans studier av exkluderande design. En bänk som lutar för att förhindra att någon skulle kunna sova på den (Edin 2017). Det finns fler exempel av objekt där designen avsiktligt ska reglera vad de används till, i såväl Malmö som i andra städer. Edin ger exempel på skatehinder och stora blomkrukor som placeras där någon annars kunde finna tak för natten (Sveriges radio 2015).

Exkluderande design kan även visa sig i större format. När privata intressen får ta mer plats än de allmänna (Edin 2017). Skandinavians högsta byggnad Turning torso, stod klart för inflyttning 2005, och rymmer lägenheter, kontor och konferenslokaler. Besökaren möts av en reception, som är bemannad dygnet runt (HSB 2017). Detta är en av de första byggnader som skulle sätta Malmö på kartan, som del av kommunstyrelsens ambitioner att marknadsföra den nya kunskapsstaden (Listerborn 2017). Byggnaden är inte öppen för allmänheten, mer än vid ett fåtal tillfällen under sommaren då det går att köpa en biljett för 195 kr och ta del av utsikten på översta våningen (HSB 2017). Regleringen sker av hänsyn till hyresgästerna men samtidigt finns det ett intresse hos allmänheten att få tillträde (Sveriges radio 2012).

FIGUR 3: BÄNKAR FÖRSETT MED ETT SÅ KALLAT SKATEHINDER.

FIGUR 4: TURNING TORSO, ETT LANDMÄRKE I MALMÖ.

Ana Mafalda Madureira och Guy Baeten har studerat aktuella utvecklingsprojekt i Malmö; Hyllie och norra Sorgenfri, genom att undersöka platserna, översiktsplaner, detaljplaner och intervjuat ledande planerare i Malmö. Syftet med studien var att se om en entreprenörsinriktad stadsplanering försvårar eller underlättar integration. Stationstorget i Hyllie har enligt vad författarna utläst av översiktsplanen ambitionen att utgöra en mötesplats. Men de ställer sig kritiska till detta, då det i verkligheten omges av monofunktionella verksamheter, som bara lockar till sig besökare vid särskilda tidpunkter, och därför inte uppfyller vad ett gott stadsrum ska. Dessutom är de stora byggnaderna försedda med stora och kala fasader mot torget, som upplevs tomma när de inte används. Något som Jane Jacobs ställde sig kritisk till redan på sextiotalet, och saknar de ögon som ser gatan och som ger förutsättningar för en tryggare plats (Jacobs 2010). De menar att de sociala funktionerna endast går att hitta inomhus, och då med endast kommersiella syften. Vidare skriver Madureira och Baeten att priserna för de nya bostäderna i området är bland de högsta i Malmö, och riktas därför endast till en liten grupp bestående av höginkomsttagare, och inte den grupp av människor som lider av bostadsbrist i detta nu. Byggnaderna är privatägda,

vilket de menar begränsar kommunens makt att styra utvecklingen mot de mål som de ställer upp i den översiktliga planeringen (Madureira & Baeten 2016).

I Norra Sorgenfri däremot, ett projekt som är mer i sin vagga, framlägger Madureira och Baeten att kommunen fortfarande äger en hel del av fastigheterna. Verksamma konstnärer i området ses som en tillgång och ambitionen finns att bygga vidare på den levande kultur som redan finns. Diversifierade bebyggelse, bostäder och gamla industrilokaler, tillsammans med ett centralt läge ska kunna attrahera fler kreativa människor. De menar även att det finns en ambition i översiktsplaneringen att de nya bostäderna ska bestå av blandad upplåtelseform, det vill säga både hyres- och bostadsrätter och därmed möjliggöra att olika socioekonomiska grupper ska kunna hitta bostad. Dock finns en överhängande risk att utvecklingen av området kommer att ge höga lokal- och bostadspriser, oavsett upplåtelseform. (Madureira & Baeten 2016)

I sin sammanfattning konstaterar Madureira & Baeten att Malmö passivt utelämnar grupper av människor, genom att inte styra att bostäder byggs till de priser som mindre bemedlade grupper skulle kunna ha råd med, även om det är just de bostäder som saknas idag. Att inte hindra gentrifiering i områden ser de också som en typ av passiv exkludering. Exkludering på styrnings- och planeringsnivå. (Madureira & Baeten 2016)

3.4 Strategier för mötesplatser i Malmö

I Malmö stads översiktsplan beskrivs hur essentiella mötesplatserna är för ett demokratiskt samhälle, och för att staden ska upplevas trygg och välkomnande. Mötesplatserna ska bli fler, bättre, av varierande slag, och de ska också finnas jämnt fördelade över hela staden. De skriver att stadsdelarna utanför innerstan "... ofta har brist på bra mötesplatser, kommersiella lokaler och ibland dåligt fungerande allmänna ytor ..." och de "...ska i samband med ny bebyggelse kompletteras med fler och bättre offentliga stadsrum, fler arbetsplatser och kommersiella lokaler". Det nämns inte bara offentliga och kommersiella platser utan även "... informella icke-kommersiella och föränderliga mötesplatser – en tillåtande attityd ska anammas för att främja goda initiativ för spontana och tillfälliga platser för aktivitet och möten. Ett aktivt samarbete mellan kommunen och ideella organisationer, näringsliv och högskola kan gynna nya koncept för mötesplatser". Vid utformningen understryker de vikten av att beakta "genus- och mångfaldsaspekter". Enligt översiktsplanen menar Malmö stad att för att "... offentliga stadsrum ska kunna verka som demokratisk arena fordras att de kan användas av alla. Segregerade offentliga platser utgör ett hot mot en demokratisk utveckling".

Vidare benämns den centrala staden som “... en viktig social mötesplats” och att det “... är väsentligt att stadsmiljöerna där upplevs som välkomnande, trygga och användbara för alla medborgare”. (Malmö stad 2014b, s 38)

FIGUR 5: EN MYCKET KALL VINTERKVÄLL FINNS INTE MYCKET SPÅR AV AKTIVITET PÅ PLATSEN, MEN DET ÄR ETT EXEMPEL PÅ HUR MALMÖ STAD HAR SKAPAT EN MÖTESPLATS MED HJÄLP AV EN INSTALLATION. LAMPAN KAN FÖRFLYTTAS OCH PROGRAMMERA EN NY YTA.

3.5 Medskapande processer

Det finns många exempel på projekt i Malmö där medborgardialog ingår som arbetsmetod och verktyg för att, vad kommunen uttrycker ska “... stödja den representativa demokratin” och öka “... engagemanget och intresset för stadens utveckling”. (Malmö stad 2014a)

Malmöinitiativet är en portal på Malmö stads hemsida där vem som helst kan skriva sin åsikt eller förslag. Om förslaget får stöd av minst 100 andra som en viktig fråga att ta upp, registreras den som ett informationsärende till den nämnd ärendet berör (Malmö stad 2017d). *Malmöpanelen* är ett annat forum bestående av 1600 personer, som ska representera Malmös befolkning, och som gruppdiskussioner men framför allt via frågeformulär ska kunna visa hur de står i ärenden som nämnder och styrelser ska besluta om (Malmö stad 2018b).

FIGUR 6: TRAFIKHINDREN LÄNGS YSTADSGATANS CYKELBANA ÄR ETT RESULTAT AV EN MEDBORGARES MALMÖINITIATIV.

Förutom digitala forum, så finns det projekt som till stor del bygger på medborgardialog. Rosens röda matta i Rosengård är ett exempel där unga flickor engagerades att vara med i planeringsprocessen, i en strävan att skapa mer jämställda mötesplatser (Björnsson 2014). Ett annat exempel är Stapelbäddsparken som i ett tidigt skede av utvecklingen i en del av Västra hamnen tog form genom ett samarbete mellan gatukontoret och aktiva skejtare i Malmö (Lieberg 2010). På skateparkens hemsida står det att ambitionen var att det också skulle vara en mötesplats för unga människor från hela Malmö (Skate Malmö 2018b). Lieberg nämner att parken är internationellt känd och orsaken till att Malmö "... blev utnämnd till årets ungdomskommun 2006 (Lieberg 2010, s 250).

4 Diskussion med exempel från Malmö

De mål och strategier som både översiktsplanen och Malmökommissionens dokument redogör för går i linje med traditionella socialdemokratiska värderingar om allas lika rätt till staden. Listerborns studie visar dock att nyliberala strategier som konceptuerande och marknadsföring inte har gynnat alla stadens medborgare. Trickle-down-effekten har än så länge inte visat sig bidra till en jämlik och inkluderande stad. Undersökningarna som initierade Malmökommissionen visade det motsatta. Malmö har likt andra städer de senaste åren utmaningar vad gäller ökad segregation och ekonomiska klyftor. Listerborn menar att staden ändå visar på exempel där koncepttänk blandas med socialdemokratiska värderingar

(Listerborn 2017). Kanske kan Malmö förhålla sig till tidens anda genom att blanda koncepttänk och samarbete med företag, med en social hållbarhetspolitik.

Strategierna i översiktsplanen täcker upp många av de olika stadsrum som beskrivits i litteraturen. Översiktsplanen lägger dock lika stor vikt vid de offentliga rummen som vid de kommersiella, vilket kan ifrågasättas utifrån ett demokratiskt perspektiv. De informella icke-kommersiella och föränderliga mötesplatser kopplar till litteraturen kring de oprogrammerade mellanrummen, som bland andra Cupers & Miessen beskrev.

I både gatukontorets uppföljning av Malmökommissionen och i Malmö stads översiktsplan nämns stadens samarbete med näringslivet som en viktig strategi, vilket enligt Sager genom Listerborn är en av de faktorer som identifierar ett nyliberalt samhälle. I ett sådant samhälle blir skiljelinjen mellan det privata och det offentliga inte längre tydlig. Särskilt otydligt blir det när staten agerar som privat företag med intresse för ekonomisk vinning (och inom en mandatperiod). Samtidigt ges också exempel på samarbete mellan Malmö stad och ideella organisationer. Dessa medskapande processer visar på en lyhördhet för medborgarnas intresse. Digitalisering har gett möjlighet att uppföra plattformar där medborgarna enkelt kan dela med sig av sina åsikter om sin stad och stadsdel, om aktiviteter och funktioner, önskade eller kritiserade, direkt eller indirekt till politiker och andra medborgare. Genom Malmöinitiativet är det lätt att författa sin åsikt, som vi tenderar att göra i sociala medier i samhället i övrigt. Malmöinitiativet är en kanal öppen för att alla ska kunna göra sin röst hörd. Frågan är dock om den kanalen når ut till alla, eller om det bara är en särskild företagsam grupp som kommer till tals.

I litteraturstudien lyftes exkluderande design på planeringsnivå. Turning Torso är en del av det nya Malmö och i stället för att vara en inkluderande plats där varje medborgare skulle kunna ta del av utsikten och stolt visa upp, så är nu tillgängligheten reducerad för en mindre grupp. Å ena sidan kan Turning Torso ses som en symbol för en kreativ, ambitiös stad med möjligheter, men å andra sidan som en symbol för ett ojämlikt och orättvist samhälle. Likaså visar exploatering av Norra Sorgenfri att en gentrifiering kan höja priser på lokaler så att de önskade kulturlivet inte har råd att vara kvar. Som ansvarig för styrdokument så torde det finnas möjligheter att i större utsträckning styra en sådan här utveckling och i större grad möta både privata och allmänna intressen.

I följande kapitel fortsätter diskussionen genom att beskriva platser samt företeelser exemplifierade i Malmö. Exempelen är grundade på egna observationer av vad som kan vara exempel på de olika fenomen som litteraturstudien beskriver. En möjlig beskrivning av de

förutsättningar i vår fysiska miljö som litteraturen tar upp och som skapar inkluderande stadsrum.

4.1 Programmerade och oprogrammerade rum

Vikten av ett brett utbud av offentliga platser understryks av både litteraturen och Malmö stads översiktsplan, från små, intima platser, till mer omfattande klassiskt offentliga torg. Det har också lyfts en annan typ av diversitet, från de tydligt programmerade, till de oprogrammerade mellanrummen. Dessa mellanrum lämnas lite för sitt eget öde, formas efter intresse och behov hos de som approprierar dem. Vare sig de är programmerade av fysiska planerare, eller ej, så kan de innehålla en grad av multifunktion, det vill säga att de kan användas till ett flertal olika aktiviteter, ibland vid samma tidpunkt, ibland växlande under dygnet. Multifunktionalitet kan ge förutsättningar för det Mattias Kärrholm benämner som territoriell komplexitet, genom att många olika grupper kan appropriera ett och samma stadsrum. Vissa objekt kan i sig stå för en multifunktion, avsiktligt eller ej, till exempel en bänk som visar sig vara mycket lämplig att skejta på.

De exempel av exkluderande design i Malmö visar på ett försök att programmera stadsrummen. Åtgärder görs för att stadsrum och dess inredning ska styras mot en särskild användning, eller snarare bort från en oönskad aktivitet. För detta finns brottsförebyggande åtgärder och exkluderande design. Åtgärderna är till mångt och mycket regleringar med avsikt att utestänga människor. Både Minton och Edin menar att dessa formar rummen allt mer.

4.1.1 Folkets park

Folkets park i Malmö är ett exempel på multifunktionellt stadsrum, som samtidigt representerar ett programmerat rum i extrem form. I min avgränsning har jag valt att inte se till parker och grönområden, men Folkets park har en särställning då det likt ett tivoli i sprakande färger med sin byggda miljö av gator och torg utgör vad Malmö stad nämner som en av viktig mötesplats. Den är onekligen en populär sådan, under 2006 så uppskattades besöksantalet till omkring 900 000 personer. (Malmö stad 2017c)

FIGUR 7: PROGRAMMERADE YTOR I FOLKETS PARK.

Varje kvadrat i Folkets park är planerad och styrd till en särskild aktivitet. Användandet av attraktionerna kan tyckas mycket styrda, men fördelar finns i och med att avstånden mellan dem är små. Detta är ett exempel på det Gehl beskriver som ett stadsrum där aktiviteterna stöttar varandra. Fri entré och funktioner för människor i alla åldrar och med alla bakgrunder (Malmö stad 2017b) samt att parken är öppen dygnet runt visar på god tillgänglighet, men också på Malmö stads visade tillit till medborgarna. Det är inte här man finner rofylldhet utan allt annat. En underhållning i att både själv delta i någon av aktiviteterna, eller observera på håll. De olika krogar som finns i parken förlänger också aktiviteterna, och befolkar parken långt in på natten. Folkets park karaktäriseras av mångfunktion, hög aktivitetsnivå och rikt stadsliv, och det är ett tecken på att en väl programmerad yta kan utgöra ett gott och inkluderande stadsrum. För att fylla sitt programmerade syfte så är parken också reglerad, det vill säga, vissa aktiviteter är ej tillåtna.

4.1.2 Ödetomten

Många är de rum som står öde i väntan på en eventuell framtida exploatering. Det finns flera exempel av dessa oplanerade mellanrum i Malmö som har approprierats av olika grupper vid olika tidpunkter. En stor ödetomt är del av utvecklingen av Norra Sorgenfri, men är fortfarande inte påbörjad. Ytan har varit omtalad i media när den användes som migrantläger men åtgärder vidtogs och lägret tömdes 2015. Platsen har också använts för skating (Hartley 2017a), i ett hörn finns ramperna fortfarande kvar. Planerna för tomten är att bygga 280 lägenheter, även skola och torg (Degerholm 2014). Tomten har stått öde i många år, och det verkar dröja ytterligare år innan den bebyggs. Detta förklaras av att marken ägs av flera

fastighetsägare, inklusive kommunen och de ska tillsammans komma överens om en detaljplan. Marken har visat sig inte vara så förorenad som först befarades (Hartley 2017a). Med enkla medel, bland annat nedtagning av stängsel skulle den så länge kunna upplåtas till stadsodling, skåting eller det som visar sig uppstå. Eftersom kommunen äger delar av marken så kunde de enkelt låta den utgöra det värdefulla mellanrummet litteraturen har lyft.

Cupers och Miessen tycks optimistiska till de oprogrammerade och oplanerade platserna. Jag tolkar Cupers & Miessen bok som att de ser dessa platser som någon slags stadens sociala lunga, en buffert, för att täcka det som staden annars inte förmår. Platser som växer likt gräs mellan betongplattor. En konklusion kan vara att en stadsdel eller stad med sådana utrymmen är mer resilient för en oviss framtid. Mellanrummen bör värnas om även i utveckling av nya områden. Samtidigt så visade Newmans undersökning att områden som uppfattas övergivna, oordnade och skräpiga, signalerar att det är en plats utan appropriering och ger därmed utrymme för kriminalitet. Tillfälligheten i platserna, till exempel att bostadstrycket ökar, marknadsvärdet stiger och med exploatering av platsen som följd kan väcka en besvikelse och upprördhet för de grupper som såg de som sina, med protester som följd. En onödig utveckling enligt Henecke & Khan. Medborgardialog kan öka förståelse parterna emellan, och kompromisser kan ge mer förankrade beslut.

4.2 Spontana mötesplatser

Mötesplatserna kan uppstå spontant runt omkring i staden. Vi använder rummen och finner den plats där vi trivs, oavsett om det är på marken eller ett objekt som var tänkt att sitta på eller ej. Det kan vara där klimatet är tilltalande, eller där det är mycket liv och rörelse. En mur kan fungera som utsiktsplats, vindskydd, rumsavgränsning. Ett konstverk kan fungera som sittplats, lekplats och ett skatevänligt objekt. Multifunktionella objekt som uppmuntrar till mänsklig aktivitet.

4.2.1 Möllevångstorget

På Möllevångstorget har jag observerat att människor gärna samlas vid statyn mitt på torget. Antingen för att sitta och hänga, eller möta någon och gå vidare. Torget är kantat av uteserveringar, men där finns ett litet utrymme kvar för den som inte vill betala men ändå delta. Vid torgets östra del brukar människor träffas vid "väggen". Där kvällssolen lyser som

längst och där det är god uppsikt över hela torget. En populär mötesplats för de som kan sitta på marken. Nu har dock en stor container placerats där och tar upp stora delar av ytan.

FIGUR 8: "VÄGGEN" VID MÖLLEVÅNGSTORGET

Gehl har sydeuropeiska städer som ideal. Att få samma atmosfär i nordiskt klimat är önskvärt men omöjligt stora delar av året. I Norden har vi inte oceaner av varma och soliga timmar, när solen väl är framme så gäller det att hitta de där platserna där kvällssolen värmer allra längst. Det är också intill väggarna vi gillar att sitta vilket Gehl beskriver i sin bok. I skyddat läge med god sikt över resten av rummet. Om vi vill att stadens rum verkligen ska främja folkliv, och ett liv som inkluderar alla, så ska inte alla dessa mest sköna platser fyllas med uteserveringar och annan kommersiell verksamhet. Uteserveringar är populärt, särskilt sedan vi började förse dem med infravärme, men emellan dessa, och i förlängningen ska det också finnas plats för att sitta utan att behöva betala för det. Flera är de författare som anser att privata intressen riskerar att inskränka på det offentliga rummet allt mer. Berglund tar upp Gehls och hans samtida brist på att tala om det grönskans betydelse för människor. Vidare kan jag se att han inte heller tar upp de politiska strömningar, medias påverkan och strukturella förutsättningar, såsom socioekonomi, hälsa och segregation. Utmaningarna i stadsplanering är större än detaljer, dimensioner och andra fysiska förutsättningar för folkliv. Idag kan möjligen hälsomedvetenhet över avgaser och bullerskador vara större än när Gehl skrev *Livet mellem husene*, vilket skulle kunna leda till att vi i större utsträckning väljer lugnare och grönnare platser att sitta ned.

4.2.2 Ett skating mecka

Skatingkulturen är en del av en urban kontext. Det är ett sätt att upptäcka staden och kring kulturen uppstår nya mötesplatser spontant. På hemsidan Culture Trip går att finna tips på utflyktsmål över hela världen. Judy Lembke berättar där historien om ett Malmö på nittiotalet där det inte fanns utrymme för skating, men att egna initiativ från skatere i protest över att inte få ta plats gjorde att staden till slut såg skejtarnas intresse och behov som en tillgång. Hon skriver att idag omtalas Malmö vara ett "skating mecca", och staden visar exempel på att vara mycket mer tillåtande gentemot skatingkulturen. Stapelbäddsparken är ett exempel på ett samarbete mellan skejtare och Malmö stad, och även flera arrangemang och internationella tävlingar. Sedan september 2014 har Malmö en kommunalt anställd skateboardsamordnare. Lembke skriver att Malmö tillåter unga skejtare att uttrycka sig, något som staden har ett växande rykte för. Hon menar att det förutom flera bra skateparker, finns gott om ytor utan restriktioner. (Culture Trip 2017)

Torget utanför konsthallen är ett exempel som Skate Malmö kallar ett av Malmös mest pålitliga "meet-up spots". Bänkarna på torget är försedda med metallhinder, men ändå så finns det alltid någon där som åker skateboard. Trots restriktioner är det en spontan mötesplats, vilket förklaras av platsen är solig, torkar snabbt upp samt ligger i ett centralt läge invid aktivt rörelsestråk. Utifrån vad Malmö stad och hemsidor förmedlar har Malmö dessutom en relativt tillåtande attityd och kan låta det vara en mötesplats även i fortsättningen.

Att få välja en plats att appropriera är viktigt för många grupper. Dock finns risken att en grupp kan bli för dominant och utestänga andra. Det kan tolkas som en protest mot en styrande makt eller vuxenvärld, men det kan även vara ett sätt att bara vistas utomhus och mötas. Staden har många rum och borde kunna rymma allt. Kärrholm menar att det kräver en planering av diversifiera stadsrum med olika komplexitet. Om vi också kan utnyttja de platser som står oanvända i väntan på exploatering så finns ännu mer yta att aktivera.

4.3 Malmöbornas egna initiativ

I början av december 2016 slog ett litet muscafé upp portarna till många malmöbors glädje. I en liten glugg på Bergsgatan fanns detta lilla minicafé, med skyltfönster, uteservering och andra detaljer. Det blev lite av ett utflyktsmål, som även lockade nyfikna utanför kommunen att komma på besök och själva beskåda den unika händelsen. Anonmouse är signaturen bakom verket, men vem personen eller personerna som står bakom initiativet är inte officiellt

(Gillberg 2016). Muscaféet är ett exempel på att någon tar ett initiativ i väldigt liten skala, som ger stor glädje och kan inspirera till fler att vilja påverka sin omgivning. Ett kreativt inslag som kan locka människor att ta en liten omväg, uppehålla sig längre i gaturummet, och ger medborgarna något positivt och gemensamt att prata om.

FIGUR 9: GATUFEST PÅ NORRAGRÄNGESBERGSGATAN.

Norra Grängesbergsgatan ligger i ett industriområde mellan Möllevången och Rosengård. I The street Blog of Norra Grängesbergsgatan delar Oskar Ponnert med sig av sina betraktelser över gatan. Han menar att den är skabbig, skitig och ostrukturerad och uttrycker; “När man säger att Malmö är en ful stad och någon opponerar sig, då är det hit man skall ta dem för att övertyga. Fult är det sannerligen, på det där vackra viset” (Ponnert 2009, s 9). Oavsett om det är fult eller inte, så är detta en plats med full aktivitet. Olika verksamheter avlöser varandra; biltvätt, möbelförsäljning, musikklubbar med flera. De senaste två åren har initiativ tagits till en stor gatufest, och kommunen har gett tillåtelse att stänga av gatan för trafik. Detta kan ses som ett exempel där medborgarna approprierat den på ett inspirerande sätt och där de själva har gett gatan goda associationer som når ut till fler än till de som verkar där. Idag sker arbete för att “städa upp” området och bli av med kriminalitet. För detta är kommunen, polisen och BID Sofielund aktiva. BID står för Business Improvement District. En tydlig gentrifieringsprocess är igång och frågan är om många verksamheter har möjlighet att stanna kvar (Gillberg 2018). Lika modiga som politiker var när de vågade satsa på Tunings torso, Malmö Live och andra spektakulära och exklusiva projekt som Listerborn beskrev, lika modiga är de politiker som uppmuntrar medborgarnas initiativ och låter dem utvecklas som medborgarna vill.

Gehl skriver om att det måste finnas en anledning att prata med främlingar. En anledning skulle kunna vara en anonym installation som muscaféet representerar. Gehl beskriver också livet mellan husen som en självförstärkande process. Någon börjar på något, någon ansluter, antingen aktivt eller genom att observera det som händer. En sätter sig, fler gör detsamma. Motsatt sak kan ske. Inget händer, ingen vill få saker att hända. Inget att titta på, ingen att leka med. Gatan blir inte ens intressant att titta på från ett fönster, vilket i sig kan ge någon, om en lite tryggare miljö. Medborgarnas egna initiativ kan göra staden rikare på upplevelser och överraskningarna kan initiera mer sociala möten och än mer kreativitet.

FIGUR 10: GRAFITTI SOM GATUKONST VID FOLKETS PARK

Det finns problem som behöver lösas akut i en stad, såsom gängkriminalitet, hemlöshet och trafikfaror. Det finns skäl att tro att detta tar alla resurser i form av tid och pengar. Som nämnt har Malmö likt många andra städer en utmaning i den ojämlikhet, arbetslöshet och utanförskap som råder. Den fysiska planeringen är bara en del av många sektorer som behöver arbeta för att bryta den trenden. Samtidigt visar litteraturen att medborgare reagerar, och tar saken i egna händer. Konstyttringar som graffiti och installationer, även stadsodling aktiverar människor och gaturum. Även de oplanerade mellanrummen kan komma till användning. Gatufester och demonstrationer, diversifierar stadens rum och ger oss ibland budskap om vad det finns behov av. Som Högdahl uttryckte det så kan vanmakten driva förändringar. Media rapporterade om övergrepp, vilket initierade en grupp löparintresserade att bjuda in till att springa på vinterkvällarna för att få fler att delta och våga befolka gatorna. Med lyhördhet och intresse från stadsplanerarnas sida, så finns också information och inspiration att hämta här. Initiativen är många och Malmö stad visar också en förmåga att stötta några av dem.

5. Slutsats

Stadens offentliga rum är en essentiell del av ett demokratiskt samhälle. Ett rum för representation och som toleransskapande arena, och inte av utdöende art som befarades i och med IT. Malmö stad utnyttjar digitaliseringen som verktyg för att kunna föra en dialog med sina medborgare. I Malmö stads översiktsplan uttrycks vikten av det offentliga rummet ur ett demokratiskt perspektiv och att det är tillgängligt för alla. I de offentliga rummen ska det finnas plats för många olika företeelser och yttringar om detta ska uppnås. Vi är alla olika, har olika intressen och olika behov av att uttrycka oss, och vill ta plats i samhället i olika grader. Men i ett demokratiskt styrt samhälle så har vi alla lika rätt till det som är offentligt, som till exempel att vistas på offentliga platser i stadsrummet.

Kommersiella verksamheter skapar arbetstillfällen, men litteraturstudien tar upp deras bristfällighet att skapa demokratiska stadsrum. Planering kan i längden ligga i vinstdrivna företag och exploatörers händer, trots ambitioner som uttrycks i en översiktsplan. Det finns risker med att kommunen förlorar juridisk rätt till mark. Exkluderande design används ibland för att styra och programmera hur stadsrummen används. Likriktning och gentrifiering är processer som kan hota en demokratisk stad och öka segregering. I slutänden betyder politik, bostadspriser och marknadsvärde mycket för hur en stad upplevs.

Många förknippar en stad med folkliv och aktivitet. Det pratas om att staden har en puls. När det inte är det folkliv som förväntas kan staden te sig tråkig. Brist på folkliv kan ha många orsaker men det finns också fysiska förutsättningarna för att mänsklig aktivitet överhuvudtaget ska äga rum. Det gäller inte bara att stadsrummen ska ge möjlighet att färdas till och från olika målpunkter, utan att det skapas verkligt goda förutsättningar för det och även att inspirera till att uppehålla sig där. De högkvalitativa stadsrummen erbjuder ett brett spektrum av sociala och rekreativa aktiviteter. Med hjälp av grundläggande information om människors sociala behov och beteende, går det att hitta strategier för att skapa det goda stadsrummet och ett utökat användande av detsamma. Det handlar om att fördröja människor i stadsrummet, få dem att vilja stanna kvar och att delta i större utsträckning.

Utifrån litteraturstudier och diskussionen om faktiska exempel i Malmö har jag dragit slutsatsen att det tycks finnas ett outtalat "recept" på strategier för att utöka stadslivet i en stad. Dessa strategier avser att attrahera fler medborgare att använda stadsrummen mer, vilket enligt många forskare ska ge en tryggare, mer solidarisk och demokratisk stad (Jacobs 2010,

Gehl 1996, Lieberg 2010). Strategierna kan användas i både mindre och större städer, och har ingen inbördes prioritet. De är heller inte riktade mot en särskild grupp, utan ska förhoppningsvis vara lyhörda för både en mångfald av brukare och trendsiftningar i samhället. Det handlar inte om att beskriva en given designmodell, utan närmare en arbetsmetod och syn på den fysiska planeringen. Här följer dessa strategier:

- Låt medborgarna vara med i planeringsskedet! Vi har sett flera exempel på medborgardialoger, vissa i planeringsskedet, och andra även när platser ska anläggas. Om vi ska formge ett stadsrum och vill att det ska befolkas, så måste vi veta vad det finns behov av. Kanske ser vi att en grupp människor marginaliseras, och då måste vi förstå varför. Ett sätt är att föra en dialog. Dialogen mellan politiker och medborgare ska tas på allvar och få ett resultat, och inte vara symbolisk och utan reell verkan.
- Planera mångfunktionella platser! Planera platser med hög komplexitet, för många olika aktiviteter och funktioner, vilket därmed gör dem attraktiva för många olika målgrupper. Allra bäst är om det också kan vara en attraktiv plats även under kalla och mörka timmar. Platsen behöver ha objekt som både kan ge ett bra mikroklimat för att locka människor att sitta ner, men som inte ger ett öde intryck när platsen är mindre befolkad. Det krävs att platsen har sittplatser, både primära och sekundära; ytor för att passivt delta, och ytor för ett mer aktivt deltagande.
- Lämna ytor oplanerade! Vid sidan om de mångfunktionella stadens rum, spara lungor för kreativitet. Vi kan inte idag se morgondagens behov. Därför ska vi lämna vissa ytor mer eller mindre oplanerade. Med det menar jag inte smutsiga eller mörka, utan bara inte programmerade eller styrda till en särskild aktivitet. Den kommer användas när det finns behov för den. Ytans form och inredning har inte betydelse. Det är aktiviteterna som formar rummet. Lugna för återhämtning eller aktiva för skaparglädje och kreativitet. Om det finns växtlighet så låt det vara, det kan ge en mer spännande miljö, och även bidra till den biologiska mångfalden. Med dessa mellanrum med utrymme för kreativitet skapar vi en resilient stad. Platser för behov som staden inte lyckats tillgodose och som kan inspirera stadsplanerare att utveckla staden till det medborgarna vill.
- Tillåt medborgarinitiativ! Rädslan att det skulle bli ett anarkistiskt kaos och "balla ur" får inte hindra oss att se medborgares egna initiativ som en tillgång. Att forma sin egen stad, att appropriera den, har stor betydelse för de flesta, om det så är genom att få ta med sig en solstol till den soliga väggen på Möllevångstorget, plantera en ätbar växt på en övergiven jordplätt, vilja arrangera en gatufest eller starta ett café för möss. Listan kan göras oändlig, i

alla fall så lång som det finns individer i en stad. I detta kan vi som medmänniskor, fysisk planerare eller ej, hitta inspiration och få en inblick i vad andra vill. Ur initiativ som väcks ur intresse, spontanitet och kreativitet finns ledtrådar för planeringen. Ett uttryck för vad någon behöver eller vad en stad lider brist på. En del av ett svar på frågan hur vi ska forma en stad. Människors uttryck representerar det som en representativ demokrati består av, vi medborgare. Ju fler som tar plats, passivt eller aktivt, ju fler blir representerade. Med denna logik följer ju fler, desto bättre.

Genom att formulera, lyfta och hålla sig medveten om detta outtalade "recept" eller tysta 'förhållningsregler' som alla tycks hålla med om (forskare, professionella och allmänhet) kan landskapsarkitekten som del av en planeringssektor förhoppningsvis bidra till att bibehålla eller förstärka en demokratisk utveckling av en stad.

6. Avslutande ord

Det skulle vara önskvärt att under arbetet ta mer del av vetenskapliga studier över stadsrummets betydelse kontra internet och sociala medier. Även studier av objektens roll för appropriering. Jag har stött på studier som säger att flyttbara möbler ger stöd till approprieringen av en plats. Det hade varit spännande att ta del av dem. Jag hade också gärna gått djupare in i platsanalys och istället för att välja platser utifrån egna antaganden, närma mig en mer objektiv studie av stadsrummen. Evenemang och tillfälliga installationer berörs inte så mycket i uppsatsen, även om de kan bidra till gemenskap och fungera identitetsstärkande. Medborgarna kan uppleva att staden gör något för dem, att det är värda att satsa på.

Jag har inte haft avsikten att redogöra för en särskild grupps behov eller exkludering av det offentliga rummet. Ord som de utsatta, mindre kapitalstarka och de mest marginaliserade speglar dock en ideologisk hållning från min sida och den oro att vi är på väg mot fel håll. När jag skriver att inkluderingen ska omfatta alla grupper, så innebär det förstås även de mer kapitalstarka. Min åsikt är att de redan tar stor plats. När uppenbara problem finns, så måste de synliggöras, och inte skjutas åt sidan. Lösa problem istället för att dölja dem. Utifrån dessa tankar kan uppsatsens vetenskaplighet ifrågasättas.

Det finns oerhört mycket litteratur och många studier som berör mina frågeställningar. Vid närmare eftertanke skulle en tydligare avgränsning vara mer rimlig för vad som ryms inom ett

kandidatarbete. Så även val av ett eller några få stadsrum, än att omfatta alla stadsrum i Malmö.

Denna uppsats är ännu en av raden som konstaterar att för att möta olika behov, så måste det finnas variation i hur våra stadsrum utformas. Receptet i min slutsats presenterar ett synsätt på varandra som medmänniskor. Det är snarare ett arbets- och förhållningssätt till stadsplanering, för människor, än ett recept på hur stadsrummen ska se ut. Lyhördhet och öppenhet, för alla och envar, är viktiga ledord blandat med flexibilitet. Gaturum måste förändras hela tiden.

Det är en fråga om vad vi vill ha? Vill vi ha en stad som marknadsför sig, likt ett företag med vinstintresse, när vi ser att klyftorna ökar? Eller vill vi ha ett samhälle där problem och brister blir synliga, där varje individ och grupp blir representerad. Vem är det vi planerar staden för?

Referenser

Arnstberg, K. & Bergström, I. (2001). Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö. Stockholm: Formas.

Berglund, U. (1996). Perspektiv På Stadens Natur: Om Hur Invånare Och Planerare Ser På Utemiljön I Staden. Diss. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.

Björnsson, M. (2014). Rosens röda matta. Stadsplanering på tjejs villkor. I Listerborn, C. (red.), Strategier för att hela en delad stad: samordnad stadsutveckling i Malmö. Malmö: Institutionen för urbana studier, Malmö högskola, ss. 73-80.

Boverket (2005) Bellander G. Blandstaden - ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling? Tillgänglig:
<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2005/blandstaden.pdf>
[2018-10-21]

Brottsförebyggande rådet (2018a). Nationella trygghetsundersökningen 2017 - om utsatthet, otrygghet och förtroende. Tillgänglig:
https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba629118a7/1517212683473/2018_1_NT_U_2017.pdf [2018-10-21]

Brottsförebyggande rådet (2018b). Situationell prevention. Tillgänglig:
<https://www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-metoder/situationell-prevention.html>
[2018-04-10]

Brunsing, F. (2008). Sit & Pay. Tillgänglig: <http://www.fabianbrunsing.de> [2018-04-20]

Culture Trip/ Judy Lembke (2017). An Introduction to the Skateboarding Culture in Malmö, Sweden. Tillgänglig: <https://theculturetrip.com/europe/sweden/articles/an-introduction-to-the-skateboarding-culture-in-malmo-sweden/> [2018-05-20]

Cupers, K. & Miessen, M. (2002). Spaces of uncertainty. Wuppertal: Verlag Muller & Busmann.

Degerholm, A. (2014). Ödetomten näst på tur. Lokaltidningen, 27 okt.
<http://malmo.lokaltidningen.se/2014-10-27/-%C3%96detomt-n%C3%A4st-p%C3%A5-tur-221332.html>

Edin, F. (2017). Exkluderande design. Stockholm: Verbal.

Elander, I. & Åquist, A-C. (2001). Den Motsägelsefulla staden. I: Elander, I. (red.), Den motsägelsefulla staden: Vardagsliv och urbana regimer: Lund: Studentlitteratur, ss 13-49.

Gehl, J. (1996). Livet mellem husene (4. opl. ed.). København: Arkitektens forlag.

Gillberg, J. (2016). Vem är musen som öppnat butik på Bergsgatan? Sydsvenskan, 8 dec.
<https://www.sydsvenskan.se/2016-12-08/vem-ar-musen-som-oppnat-butik-pa-bergsgatan>

Gillberg, J. (2018). Rockklubben som ska rädda gatan. Sydsvenskan, 4 maj.
<https://www.sydsvenskan.se/2018-05-04/rockklubben-som-ska-radda-gatan>

Hartley, K. (2017a). De nyinflyttade får utsikt över ödetomten några år till. Sydsvenskan, 27 feb. <https://www.sydsvenskan.se/2017-02-26/de-nyinflyttade-far-utsikt-over-odetomten-nagra-ar-till>

Henecke, B. & Khan, J. (2002), Medborgardeltagande I Den Fysiska Planeringen: En Demokratiteoretisk Analys Av Lagstiftning, Retorik Och Praktik, n.p.: Lund : Department of Sociology, Lund University.

HSB (2017). Turning Torso. Tillgänglig: <http://turningtorso.se/> [2018-05-09]

HSB (2017). Turning Turning Torso öppnar för allmänheten i sommar. Tillgänglig: <https://www.hsb.se/malmo/om-hsb/nyheter/2017/turning-torso-oppnar-for-allmanheten-i-sommar/> [2018-05-09]

Högdahl, Elisabeth (2003). Göra gata: om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden. Diss. Lund: Lunds universitet.

Jacobs, J. (2010). The Death and Life of Great American Cities. I Orum, A. & Neal, Z. (red.). Common ground?: Readings and reflections on public space (Metropolis and modern life). New York: Routledge, ss. 18-31.

Jansson, A. (2006). Den industriella epoken: Göteborg och Malmö. En bakgrund. I Sernhede, O. & Johansson, T. (red.). Storstadens Omvandlingar: Postindustrialism, Globalisering Och Migration: Göteborg och Malmö, n.p.: Göteborg : Daidalos : Centrum för kulturstudier,

Göteborgs universitet, ss. 87-128.

Klein, Naomi (2002). No logo: no space, no choice, no jobs, no logo: märkena, marknaden, motståndet (Ny utg.) Stockholm: Ordfront.

Kärholm, M. (2005). Territorial Complexity in Public Places - a Study of Territorial Production at Three Squares in Lund. Nordisk Arkitekturforskning 2005:1, ss. 7-16.

Lieberg, M. (2010). Rätten till staden. I Lieberg, M, De Laval, S. & Åkerblom, P. (red.), Den lärande staden. Umeå: Borea, ss. 237-255.

Listerborn, C. (2017). The flagship concept of the '4th urban environment'. Branding and visioning in Malmö, Sweden. Planning Theory & Practice, 18(1), ss. 11-33.

Madureira, A. & Baeten, G. (2016). By invitation only: Uses and users of the 'entrepreneurial city'. International Planning Studies, 21(4), ss. 362-376.

Malmökommissionen/ Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö (2013). Malmös väg för en hållbar framtid - Hälsa, välfärd och rättvisa. Tillgänglig:
https://malmo.se/download/18.3108a6ec1445513e589b90/1491298327791/malmo%CC%8skommissionen_slutrapport_2014.pdf [2018-04-16]

Malmö stad (2014a). Studiebesöket Medborgardialog i det politiska arbetet. Tillgänglig:
<https://malmo.se/Kommun--politik/Studiebesok/Tema-Medborgardialog/Medborgardialog-i-det-politiska-arbetet.html> [2018-05-09]

Malmö stad (2014b). Översiktsplan för Malmö - Planstrategi. Tillgänglig:
https://malmo.se/download/18.5bb0a05f145db1bc43d6ac4/1491302698823/OP2012_plansstrategi_antagen_140522.pdf [2018-04-04]

Malmö stad (2017a). Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö – uppföljning av 2016 års verksamhet. Tillgänglig:
https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b13f1a/1496242367361/Social_hallbarhet+Uppfoljning_2016_17-05-30.pdf [2018-04-19]

Malmö stad (2017b). Folkets park. Tillgänglig: <https://malmo.se/Kultur--fritid/Idrott--fritid/Natur--friluftsliv/Natur--parker/Parker/Parker-A-O/Folkets-park.html> [2018-04-16]

- Malmö stad (2017c). Kulturarv Malmö- Folkets park. Tillgänglig: <https://malmo.se/Kultur--fritid/Kultur--noje/Arkiv--historia/Kulturarv-Malmo/E-G/Folkets-Park.html> [2018-05-08]
- Malmö stad (2017d). Vad är Malmöinitiativet? Tillgänglig: <https://malmo.se/initiativet> [2018-05-09]
- Malmö stad (2018a). Malmö - Sveriges snabbast växande storstad. Tillgänglig: <https://malmo.se/Kommun--politik/Fakta-och-statistik/Befolkning/Befolkningstillvaxt.html> [2018-05-21]
- Malmö stad (2018b). Var med och påverka! Tillgänglig: <https://malmo.se/Kommun--politik/Var-med-och-paverka.html> [2018-05-09]
- Metz, T. (2007). Fun! Leisure & Landscape. I Marling, G. & Zerlang, M. (red.), Fun city. Köpenhamn: Arkitektens forlag, ss. 23-34.
- Minton, A. (2012). Ground Control. London: Penguin.
- Mitchell, D. (1995). The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1), ss. 108-133.
- Ponnert, O. (2009). Norra Grängesbergsgatan - Lätt Malmös coolaste gata [street blog, säsong 1-4]. Malmö: Fickudd Förlag.
- Regeringskansliet (2018). Regeringens skrivelse 2017/18:230: Strategi för Levande städer – politik för en hållbar stadsutveckling. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/skrivelse/2018/04/skr.-201718230/> [2018-05-09]
- Sernhede, O. & Johansson, T. (2006). Den industriella epoken: Göteborg och Malmö. En bakgrund. I Sernhede, O. & Johansson, T. (red.). *Storstadens Omvandlingar: Postindustrialism, Globalisering Och Migration: Göteborg och Malmö*, n.p.: Göteborg : Daidalos : Centrum för kulturstudier, Göteborgs universitet, ss. 23-38.
- Skate Malmö (2018a). Konsthallstorget, aka 'Svampen'. Tillgänglig: <http://skatemalmo.se/spots/konsthallstorget-aka-svampen/> [2018-05-22]

Skate Malmö (2018b) Stapelbäddsparken. Tillgänglig:
<http://skatemalmo.se/parks/stapelbaddsparken/> [2018-05-20]

Sveriges radio P4 Malmöhus (2012). Publikmagnet får upplevas utifrån. Tillgänglig:
<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=5330776> [2018-05-09]

Sveriges radio/ OBS (2015). Exkluderande design - det offentliga rummets sociala
ingenjörskonst. Tillgänglig:
<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=503&artikel=6073214> [2018-05-21]

Tierney, T. (2013). Disentangling public space: Social media and internet activism.
Thresholds, (41), ss. 82-89.

Van der Heijden, M.C.J. & International Institute of Social History. (2016). Reclaim The
Streets. On the Waterfront: Newsletter of the Friends of the IISH, 2016(31), ss. 9-10.

Varna, G. & Tiesdell, S. (2010). Assessing the Publicness of Public Space: The Star Model of
Publicness. Journal of Urban Design, 15(4), ss. 575-598.